

RETORIK SOM DET MÖJLIGAS KONST

FÖRHÅLLET MELLAN RETORIK OCH POLITIK HOS CHAIM PERELMAN OCH QUENTIN SKINNER

Föremålet för artikelns intresse är förhållandet mellan retorik och politik. Författarna vill med hjälp av följande närläsning beskriva hur relationen mellan retorik och politik kommer till uttryck i Chaim Perelmans och Quentin Skinners texter. Artikeln visar att bägge författare betonar övertygandet och handlingen som centrala kännetecken för den politiska retoriken. Men medan dessa element utgör själva kärnan i Skinners teori, ges de endast en underordnad plats i Perelmans nya retorik.

Av Mikael Nygård och Kai Paajaste

I Platons dialog *Gorgias* beskriver Kallikles (484ff) retoriken som ett oundgängligt villkor för det politiska livet i den athenska stadsstaten. Denna ståndpunkt kritiseras emellertid av Sokrates som ställer Kallikles frågan om de personer som utövar denna retorik inte i grund och botten strävar efter att endast behaga medborgarna, så att de för sina egna intressens skull åsidosätter det allmänna bästa. På detta sätt låter Platon dialogen växa fram till en gränsdragning mellan en skamlig och en hedersam retorik samt låter förstå att den förstnämnda retoriken, den sofistiska,

är den form som vanligtvis utövas i det politiska livet, medan den andra är den som Sokrates själv bedriver.¹

Vidare låter Platon läsaren förstå den principiellt viktiga skillnaden mellan att, som i Kallikles fall, skapa övertygelse genom att anpassa sig till situationens krav och att, som i Sokrates fall, söka det oföränderliga, eviga och stabila. Den kunskap som Platon tillskriver den förkastliga retoriken är knuten till det som inom en viss given grupp uppfattas som kunskap (*doxa*) medan han för filosofins del åberopar den av *theoria* givna insikten, den insikt som kommer av att skåda de eviga idéerna, sanningen.²

Därmed är vi framme vid huvudfrågorna för denna artikel. Vilken är den moderna bilden vi har av den politiska retoriken? Vilken sorts reto-

☞ Mikael Nygård är politices licentiat och doktorand i statskunskap vid Åbo Akademi, Institutionen för samhällsvetenskaper. Till hans forskningsområde hör främst politiska ideologier, diskursanalys och politisk retorik.

☞ Kai Paajaste är politices licentiat och doktorand i statsvetenskap vid Jyväskylä Universitet, Institutionen för samhällsvetenskaper och filosofi. Till hans forskningsområde hör den svenska parlamentarismens framväxt under början av 1900-talet och politisk retorik.

1 Rosengren (1998a), s. 42-43.

2 Se närmare Rosengren (1998a), s. 42-53.

rik är det egentligen fråga om och var någonstans placerar den sig i förhållande till den klassiska motsättningen mellan den sofistiska och den sokratiske uppfattningen? Syftet med denna artikel är söka svar på dessa frågor i Chaim Perelmans nya retorik och i Quentin Skinners retoriska approach i politisk teori. Vi strävar följaktligen efter att analysera och jämföra Perelmans och Skinners teorier och det sätt på vilket de behandlar förhållandet mellan retoriken och politiken.³

Perelman, Skinner och retoriken

Chaim Perelmans (1912-1984) nya retorik kan närmast beskrivas som en filosofiskt präglad argumentationsteori som tar ställning mot filosofins historiska dominans över retoriken. Han vill med andra ord inordna filosofin som ett delområde inom retoriken genom att skapa en ny bild av den klassiska konflikten mellan retorik, sofistisk och filosofi.⁴ Perelmans nya retorik är en teori om argumentation i allmänhet, och omfattar i princip allt språkbruk utom det formaliserade, artificiella språk som används för att avgöra huruvida q följer ur p. Perelmans bidrag är således inte en teori om politikens retorik, även om han ibland använder exempel från politiken för att klargöra sina ståndpunkter.

Det finns även andra skillnader mellan Perelmans nya retorik och den klassiska retoriken. Perelman lösgör nämligen talaren från den klassiska uppställningen enligt vilken talaren vänder sig till en fysiskt närvarande publik. Istället använder han en abstrakt konstruktion av förhållandet mellan talare och publik. Likaså utgår

Perelman inte enbart från det talade språket, utan bortser mer eller mindre från vilken form kommunikationen antar.⁵ Det viktigaste med Perelmans teori kan kanske sägas vara att han införlivar filosofin i retoriken och visar hur såväl rationella (*rational*) som förnuftiga⁶ (*reasonable*) argument flätas samman med manipulativa argument i en oupplöslig väv som omges av en socio-kulturell kontext, något som därmed skiljer honom från den platoniska uppfattningen.⁷ Perelmans nya retorik kan således anses vara ett av de viktigaste inläggen i den moderna retorikdiskussionen, eftersom den försöker ge svar på de klassiska frågor om retorikens väsen som intresserat retoriker och filosofer ända sedan antikens dagar.

Quentin Skinners (f. 1941) förhållande till retoriken skiljer sig från Perelmans. Istället för en filosofisk ansats, väljer Skinner att studera retoriken ur ett historiskt perspektiv.⁸ Skinners retorik-historiska forskning öppnar upp ett intressant perspektiv som omfattar allt från tidig medeltida retorik till retoriska analyser av 1600-talsfilosofer som Hobbes och metodologi som får sitt uttryck i retoriska termer. Det mest intressanta med Skinners ansats, som vi ser det, ligger dock inte i Skinners historiebeteckning som sådan, utan i den teori om lingvistisk handling som han utvecklar med utgångspunkt i språkfilosofen J.L. Austins talaktsteori och Max Webers idéer om social handling och legitimitet.⁹ Sin teori använder Skinner för att studera både den samtida politiska teorin och politikens historiska utveckling, samt det sätt på vilket olika politiska begrepp utsätts för påverkningsförsök. I och med sina retorikhistoriska utgångspunkter berör Skinners teori om lingvistisk handling även många problemställningar som är välkända för den klassiska retoriska genren, exempelvis använd-

3 Med detta avses närmast en analys av hur förhållandet mellan politiken och retoriken skapas med hjälp av olika begrepp, klassifikationer och distinktioner. Vi har här valt att närma oss denna problemställning utgående från ett synsätt som fokuserar på språkets legitimerande funktioner och det sätt på vilket betydelser skapas och förändras genom språket. Se exempelvis Weber (1973), Weber (1980), Edelman (1977) samt Ball (1988).

4 Rosengren (1998a), s. 92.

5 Rosengren (1998a), s. 93.

6 Rosengren (1998a), s. 110.

7 Perelman (1996), s. 18-20; Rosengren (1998a), s. 101, 113; Rosengren (1998b), s. 10-13.

8 Skinner (1999). Jämför Palonen (1999), s. 44-49.

9 Palonen (1997a), s. 61.

ningen av olika troper. Samtidigt erbjuder hans teori en intressant möjlighet till alternativ tolkning av retorikens mekanismer och premisser.

Vår avsikt är sålunda att i det följande analysera och jämföra två intressanta nutida retoriska teorier mot bakgrunden av deras syn på förhållandet mellan retoriken och politiken. Valet av Perelman och Skinner är emellertid inte slumpmässigt. Anledningen till detta val är att vi vill försöka garantera en viss mångsidighet i vår kartläggning av synen på politisk retorik. Medan Perelmans nya retorik representerar en filosofisk och klassisk retoriktradition, representerar Skinner en historisk-hermeneutisk och romersk retorisk tradition. Man kan därför anta att det även finns vissa grundläggande skillnader mellan teorierna beträffande de sätt på vilka teorierna beskriver det politiska. På detta sätt blir det sålunda möjligt, menar vi, att få en djupare och framförallt mera mångsidig beslysning av artikelns frågeställningar.¹⁰

Perelman och förhållandet till det politiska

Vi börjar vår granskning med Perelmans argumentationsteori. En analys av Perelmans texter med avseende på hans syn på förhållandet mellan retorik och politik förfaller vid den första anblicken som en tämligen svår uppgift. Perelman gör nämligen sällan några explicita kopplingar varken till politisk retorik eller till det politiska i allmänhet. Detta innebär att vi är tvungna att använda ett mera indirekt tolkningssätt och studera hur han använder sig av och resonerar kring olika begrepp och förhållanden med politisk anknytning samt hur han använder olika klassificeringar och distinktioner för att skapa

10 Jämför Ramirez (1995). I likhet med Ramirez hävdar vi att ett fruktbart sätt att närma sig frågan om förhållandet mellan retoriken och politiken är att våga tänka "både-och" istället för "antingen-eller" och därmed använda olikheterna mellan Perelman och Skinner som en grund för reflektion om retorikens väsen istället för att enbart betrakta dem som hinder för en analys.

gränser mellan retoriken och andra former av språkbruk.¹¹

Perelmans förhållande till politik kan sägas vara ambivalent. Å ena sidan verkar han godta att argumenteringen innehåller vissa politiska dimensioner, som exempelvis kampen mellan talaren och publiken. Å andra sidan verkar han, som representant för en juridisk retorisk tradition där den forensiska genren ges företräde framom den deliberativa, sträva efter att begränsa det politiska inifrån.¹² Detta förefaller som en logisk förklaring till varför han så sällan berör förhållandet till politiken i sina texter.

En annan förklaring är den historiska kontext, inom vilken den nya retoriken utarbetades samt Perelmans juridiska bakgrund. Man bör, enligt James Crosswhite,¹³ se den nya retoriken som en produkt av dessa förhållanden.

Perelman's work in rhetoric is not incidental to his work in law or in the Belgian resistance; it is the culmination of it. A philosophical response to a postmodern Europe shaped by systemic (and systematic) violence and unconstrained fragmentation, wher the massive counter-violence of the war might prove to be only a temporary hedge against the future.¹⁴

Crosswhite menar vidare att: "The question at issue is whether it is possible to reason about values, about issues of genuine practical and political importance."¹⁵ Perelmans argumentationsteori kan således sägas innehålla en intressant politisk aspekt, som gör en retorisk-politisk närläsning av hans teori motiverad.

Perelman vill alltså skapa ett sätt att komma förbi sådana problem som uppstår ur värdekonflikter genom att göra förnuftet till herre över det politiska. Men samtidigt framstår just detta

11 Jämför med "underförstådd budskapsförmedling" i Sigrell (2000), s. 64.

12 Palonen (1997b), s. 77.

13 Crosswhite (1995), s. 135-137.

14 Crosswhite (1995), s. 137.

15 Crosswhite (1995), s. 135.

som ett viktigt argument för att skärskåda Perelmans uppfattningar om förhållandet mellan retoriken och politiken, eftersom man kan ana att det finns ett implicit politiskt förhållningssätt som genomsyrar, eller åtminstone skapar en bakgrund till, hans texter. Själva avsikten med den nya retoriken är ju på sätt och vis i sig en politisk handling; en handling som syftar till att finna en väg till ett bättre samhälle med hjälp av en giltig (*valid*) och förnuftig (*reasonable*) argumentering.

Perelmans retoriska situation

En lämplig startpunkt för vår granskning kan vara det ställe i *The New Rhetoric* där Perelman gestaltar den retoriska situationen.

[T]he object of the theory of argumentation cannot be developed if every proof is conceived of as a reduction to the self-evident. Indeed, the object of the theory of argumentation is the study of the discursive techniques allowing us to induce or to increase the mind's adherence to the theses presented for its assent.¹⁶

I detta citat finner man de element som utgör själva stommen i Perelmans retoriska framställning. Dessa element kan samtidigt sägas utgöra grundbultarna i den politiska konstruktionen hos Perelman.¹⁷ Elementen i fråga är talaren (oratorn), publiken (auditoriet), tesen och argumenten. Talaren lägger således fram vissa teser för sin publik och använder sig av lämpliga argument för att öka publikens mottaglighet för dessa teser. Att Perelman använder sig av ordet *adherence* kan tolkas som att förändringarna i publikens mottaglighet är en gradfråga samt att man här kan tänka sig olika grader av godkännande.¹⁸ Retoriken behövs följaktligen för att

skapa en förändring i publikens förhållningssätt till de teser som lagts fram för dem. Det är intressant, inte minst ur en politisk synvinkel, att notera hur Perelman beskriver argumentationen som en målinriktad handling och det sätt på vilket argumentationen är beroende av situationen.

Argumenteringen, [...] som eftersträvar uppnående av understöd, innebär framför allt handling: den handling en individ, som kan kallas orator (l'orateur), genomför i förhållande till en annan individ, som kan kallas [...] auditorium (l'auditeur), och detta med avsikt på att genomföra en annan handling.¹⁹

Denna betoning av argumentationen som en handling, kan tolkas som att förhållandet mellan talare och publik är ett ständigt närvarande i alla retoriska situationer, oberoende av om det är fråga om muntliga eller skriftliga framställningar.²⁰ Perelman visar sålunda att han vill låta den nya retoriken omfatta alla former av språkbruk med undantag av den formella slutledningen.

Detta kan på sätt och vis sägas öppna den nya retorikens dörrar mot den politiska retoriken. Eller åtminstone på glänt. Perelman verkar visserligen stöda tanken att den politiska retoriken inte enbart behöver tolkas som sofism och att den universella publiken, och därmed även vad som kan anses vara rationellt eller förnuftigt i argumenteringen, i princip även kan anses gälla inom politiken. Men samtidigt markerar han tydligt skillnaden mellan filosofin och den politiska retoriken.

Ideology, considered as instrument of justification or of power acquisition, is not addressed to just any interlocutor whatsoever, for it presupposes a previous engage-

16 Perelman (1971), s. 4. Samma beskrivning av argumentationens grundbeståndsdelar finns även (i viss modifierad form) i Perelman (1996), s. 16 och Perelman (1989), s. 63.

17 Jämför Palonen (1997b), s. 80.

18 Jämför Jørgensen (2000), s. 36.

19 Perelman (1989), s. 439: "L'argumentation [...], qui sollicite une adhésion, est avant tout une action: action d'un individu qui l'on peut appeler [...] l'orateur, sur un individu, que l'on peut appeler [...] l'auditeur, et cela en vue de déclencher une autre action" (vår översättning).

20 Se Palonen (1997b), s. 80.

ment in favor of a particular group. This is the fundamental difference between a political or religious discourse and a philosophical discourse.

But this is not a reason to exclude from the rhetoric the discourse of a demagogic politician, who, in order to get elected, stirs up his electors against a foreign group – the immigrants, for example, who do not have the right to vote. Let us not forget, in effect, that an efficacious rhetoric can base the union of some upon the hatred of others: it is the matter of an efficacious rhetoric, but, in my eyes, unworthy of a philosopher.²¹

Av detta kan man dra åtminstone två slutsatser. Den ena är att Perelman inte vill utesluta den effektivitetssökande retoriken från sin argumentationsteori, eftersom målet med argumenteringen ju är att påverka publiken så att de blir mottagliga för de teser som lagts fram för dem. Men å andra sidan gör Perelman klart för läsaren att det finns olika nivåer på vilka argumentationen rent kvalitetsmässigt kan föras. Man kan således, för det andra, säga att Perelman här på sätt och vis tar ställning i frågan om den politiska retorikens position. Detta ställningstagande innebär att man, enligt Perelman, bör eftersträva en argumentation som vid sidan av effektivitetskriterier även tar hänsyn till vad som kan anses vara kriterier för en *god* retorik. Man kan således tolka detta citat som om Perelman placerar in politikens retorik mellan filosofens och demagogens retorik samt tar ställning för att denna retorik, trots att den förs på en oförutsägbar och många gånger konfliktylld arena, bör genomsyras av förnuft och saklighet framför kortsiktigt effektivitetssökande och manipulation. Perelman kommer sålunda in på en normativ diskussion om vilka kvalitetskrav man bör ställa på de argument som används i en politisk debatt.²²

21 Perelman (1984), s. 193.

22 Se närmare Jørgensens (2000) diskussion av vilka dessa kriterier för en kvalitetsmässigt god retorik kunde vara. En liknande diskussion, som dock tar den demo-

Fastän Perelman indirekt kopplar samman argumentationen med talarens målsättningar, ägnar han inte dessa intentioner någon större uppmärksamhet. Istället intresserar han sig desto mera för argumentationen som sådan.²³ Detta är något förvånande, eftersom han såtillvida verkar bortse från en intressant aspekt i argumentationen. Om en framgångsrik argumentation förutsätter en motståndare,²⁴ vilket Perelman menar, och syftet med argumentationen är att få publiken välvilligt inställd till de framlagda teserna, verkar det underligt om talarens intentioner och förväntningar om eventuella reaktioner från publiken inte skulle finnas åtminstone delvis närvarande i argumentationen.²⁵

En intressant sak med förhållandet mellan talare och publik är att det ingalunda handlar om ett symmetriskt eller ömsesidigt förhållande i Perelmans fall, utan om ett förhållande där talaren har initiativet och publiken har en mera passiv roll. Publiken ges dämed få andra möjligheter till motargument än att godkänna eller förkasta talarens argument och teser.²⁶ Därutöver kan man på sätt och vis tolka förhållandet mellan talare och publik som ett slags konfliktförhållande, där talarens intentioner ställs mot publikens mottagande.

De teser som används står i ett primärt förhållande till argumenten. Argumenten är alltid relaterade till en eller flera teser och kan inte förstås utan dessa. Ej heller kan argumenten ersätta teserna, utan endast stöda eller motsäga dessa. Teserna och argumenten utgör på så sätt två viktiga politiska figurer, som styr den argumentativa verksamheten, fastän de fungerar på olika sätt.

kratiska dialogen som sin utgångspunkt, förs i Hellspong (1999). Jämför även med diskussionen i Sigrell (2000) samt Ramirez (2000).

23 Rosengren (1998a), s. 111.

24 Perelman (1989), s. 75.

25 Jämför Summa (1996), s. 62-68

26 Perelman (1971), s. 23-35. Lennart Hellspong (1999, s. 37) för ett liknande resonemang; ett argument som framförs erkänner i sig lyssnarens rätt att pröva talarens uppfattning utgående från bärkraften i de skäl som talaren framför sin uppfattning.

Vilka argument som väljs för att stöda en tes beror på situationen, publiken och den kunskap som finns om det debatterade ämnet.

However, when it is a question of deliberating before taking a reasonable decision, it is necessary that the possibility of a choice exist, one which presupposes the absence of an exclusive truth that would not allow any place for another alternative.²⁷

Perelmans uppfattning förefaller på denna punkt ligga mycket nära en weberiansk uppfattning där kärnan i politiken beskrivs som ett, många gånger asymmetriskt, dynamiskt förhållande mellan olika aktörer och där själva handlingen, rörelsen, och konflikten är viktiga ingredienser.²⁸ Perelman beskriver själv argumentationen som en kamp mellan motståndare: "un adversaire, donc un combat".²⁹ Hanna Arendt är inne på samma linje i sin bok *Vita Activa*. För henne är handlingen (*actio*) och det initiativ (*initium*) en aktör tar i en viss given situation centrala villkor för att människa skall kunna fungera i *vita activa*, liksom för hela människans existens.³⁰

Hur stor vikt konfliktperspektivet sist och slutligen har i Perelmans nya retorik är dock svårt att bestämma exakt. Det verkar i många avseenden som om Perelman tillskriver samförståndet en större betydelse för argumentationen än konflikten. Det bästa exemplet på detta är kanske följande citat ur *The New Rhetoric*:

The unfolding as well as the starting point of the argumentation presuppose indeed the agreement of the audience. This agreement

27 Perelman (1984), s. 193.

28 Weber (1977) och Weber (1980), s. 28-29.

29 Perelman (1989), s. 75. Det är intressant att Perelman i den franskspråkiga utgåvan av *The New Rhetoric* (s. 4) använder ordet *provoquer* istället för *induce*; "L'objet de cette théorie est l'étude des techniques discursives permettant de provoquer ou d'accroître l'adhésion des esprits aux thèses qu'on présente à leur assentiment". Hur denna skillnad i ordval ska tolkas är oklart; eventuellt har Perelmans ursprungliga avsikt varit att framhäva intensiteten i argumentationen.

30 Arendt (1998).

is sometimes on explicit premises, sometimes on the particular connecting links used in the argument or the manner of using these links: from start to finish, analysis of argumentation is concerned with what is supposed to be accepted by the hearers.³¹

Den universella publiken och doxa

Förutom argumentationens struktur finns det även en annan aspekt i den nya retoriken som kan sägas inrymma en intressant politisk dimension, nämligen det sätt Perelman använder sig av så kallade diskursiva formationer, eller *doxa*, som en slags yttre ram för argumentationen.³² För att förstå hur och varför Perelman gör detta är vi nödgade att följa hans resonemang kring den universella publikens och det giltiga argumentets idé. Denna centrala del av den nya retoriken ges en något kryptisk förklaring i *The New Rhetoric*.³³

Argumentation addressed to a universal audience must convince the reader that the reasons adduced are of a compelling character, that they are self-evident, and possess an absolute and timeless validity, independent of local or historical contingencies.³⁴

Detta citat har föranlett vissa tolkningssvårigheter, vilket Perelman själv beklagar i en senare artikel.³⁵ Tolkningsproblemen har handlat om vad Perelman egentligen avser med sin universella publik och hur man skall förstå naturen av hans argumentationsteori.³⁶

31 Se exempelvis Perelman (1971), s. 65.

32 Begreppet diskursiva formationer är hämtat från Foucault (1972) och begreppet *doxa* från Rosengren (1998b). I bägge fallen är det fråga om mer eller mindre självklara föreställningar om världen som sätter gränser för hur man språkligt kan uttrycka sig om dessa.

33 Perelman (1971), s. 32.

34 Perelman (1971), s. 32.

35 Perelman (1984).

36 Se närmare Crosswhites (1995) kritik mot van Eemeren och Grootendorst (1995).

Perelman bygger sin argumentationsteori på den aristoteliska distinktionen mellan filosofi, dialektik och retorik³⁷ och skiljer följaktligen mellan två huvudtyper av språkbruk; det formella språket till vilket hör de termer och begrepp som behövs för att bestämma huruvida q följer ur p eller ej samt det övriga språkbruket, till vilket hör den argumentation och debatt där giltighet och sanning hos ett argument inte kan avgöras utan att man tar hänsyn till argumentationens ramar och kontext. Denna senare-nämnda del anser Perelman höra till dialektikens och därmed retorikens område.³⁸ Perelman följer dock en något annorlunda väg än den aristoteliska retoriken.³⁹ Medan Aristoteles skiljer mellan analytiska resonemang (som utgår från logiskt säkerställda premisser), dialektiska resonemang (baserade på sannolika premisser) samt retoriska resonemang (enthymem- och exempelresonemang), sammanslår Perelman dialektiken med retoriken i en enda ny retorik.⁴⁰

Syftet med Perelmans retorikframställning kan därmed sägas vara tudelat: å ena sidan strävar den efter att förrätta ett skifte mellan platonisk filosofi och retorik, å andra sidan vill den utveckla ett sätt att bedöma värdepåståenden utgående från förhållandet mellan det universella och det partikulära.⁴¹ *The New Rhetoric* rör sig, enligt James Crosswhite, på det filosofiska planet i stället för det praktiska argumentativa planet.⁴² Perelmans syfte är således att etablera en möjlighet för *rhetorical reasoning*,⁴³ eftersom

[T]he discourse of the philosopher himself and his conception of the universal audience

37 Rosengren (1998a), s. 106-107.

38 Perelman (1996), s. 8-15.

39 Crosswhite (1989).

40 Rosengren (1998a), s. 104-105.

41 Crosswhite (1995), s. 140-141.

42 Crosswhite (1995), s. 134-135

43 Crosswhite (1995), s. 141. Vi översätter här, enligt Rosengren (1998a), *reasonable/raisonnable* som förnuftig. Med förnuftig avses då närmast det samma som "know-how", "common sense", levnadsvisdom eller klokhet. Jämför Rosengren (1998a), s. 12-14.

ce is not the discourse of a god – of a universal and eternal truth – but that of a man, inevitably conditioned by the understandings, the aspirations, and the problems of his milieu. Hence, the inevitable pluralism in philosophy, where incontestable truth does not exist.⁴⁴

Den universella publikens idé kan närmast betraktas som ett försök att skapa en högre grad av universalitet i värdefrågor. Denna tanke utgår från att det vore meningslöst om var och en helt enkelt efter omständigheterna kunde välja sin egen universella publik.⁴⁵ Istället vill den nya retoriken, med hjälp av det universella auditoriet, garantera att argument erhåller en viss grad av universalitet inom en viss gemenskap, *doxa*.

All language is the language of a community, be this a community of bound by biological ties, or by practice of a common discipline or technique. The terms used, their meanings, their definition, can only be understood in the context of the habits, ways of thought, methods, external circumstances, and traditions known to the users of those terms.⁴⁶

Inom denna gemenskap eller *doxa* kan värdepåståenden erhålla status som fakta eller sanningar. Därmed anser Perelman sig ha löst problemet med att skilja giltiga argument från effektiva.⁴⁷

Like Johnstone, like Habermas, but with the aid of other criteria, I manage to distinguish manipulative discourse from that which address itself to reason, conceived as universal audience, and which cannot be deceptive (although it might be mistaken).⁴⁸

44 Perelman (1984), s. 193-194

45 Crosswhite (1995), s. 140-141

46 Perelman (1971), s. 513.

47 Rosengren (1998b); Crosswhite (1989), s. 165; Perelman (1971), s. 513.

48 Perelman (1984), s. 194.

Perelmans retorik kan således sägas vara en slags filosofi som strävar till att undvika det till etiska frågor hörande dilemmat mellan den tomma universaliteten och den konkreta partikulariteten. Detta problem löser Perelman med hjälp av den universella publiken. På detta sätt menar han att det möjligt att argumentationsteorin kan införliva en rationalitet som inte skyr eller underskattar "the particular ethical interest of reason".⁴⁹ Frågan om universalpubliken och därmed även frågan om retorikens rationalitet måste ses utifrån de diskursiva konventioner (*doxa*), det vill säga de föreställningar, övertygelser och 'sanningar', som omger den retoriska praktiken. Enbart genom denna koppling blir det möjligt att förstå retoriken som "the discourse [...] of a man, inevitably conditioned by the understandings, the aspirations, and the problems of his milieu".⁵⁰ Det är alltså fråga om en viss typ av rationalitet som inte bygger på den rationalistiska filosofin eller den formella logiken. Konsekvensen av ett dylikt förfaringssätt vore ju att man utslöt retoriken från filosofin, något hans nya retorik vill kämpa emot.⁵¹

Låt oss nu återvända till det politiskt intressanta med Perelmans användning av *doxa*. Likheten mellan det resonemang Perelman för och det sätt man inom politiken förstår begreppen diskursiva formationer samt ideologier är slående. Dessa diskursiva formationer liknar ideologier såtillvida att de påverkar tolkningar av fenomen och möjliggör kommunikation.⁵² Vidare finner vi Perelmans uppmärksammande av det samhällsliga språkbrukets betydelse ("the language of a community") intressant ur en politisk synvinkel, eftersom man kan tolka detta som att argumentationen inte kan fungera oberoende av samhället och dess socio-kulturella konventioner.

49 Crosswhite (1989), s. 171.

50 Perelman (1984), ss. 193-194.

51 Jørgensen (2000), s. 42

52 Foucault (1972). Jämför med Rosengren (1998b).

Argumentativa tekniker

Till sist vill vi ännu säga något om det sätt Perelman diskuterar olika argumentativa tekniker. Han skiljer mellan två huvudsakliga sätt att argumentera; det associativa och det dissociativa.⁵³ De associativa teknikerna är traditionellt retoriska och går kortfattat ut på att man först sammankopplar premisser (eller andra utgångspunkter) och slutsatser för att sedan överföra ett accepterande från de förra till de senare.⁵⁴ De dissociativa teknikerna, däremot, går den motsatta vägen. Genom att utgå från något som anses vara enhetligt försöker man genom olika distinktioner ("filosofiska par") visa på konflikter eller motsatsförhållanden för att på så vis skapa nya betydelser eller kategorier.⁵⁵

Det politiskt intressanta med de argumentativa tekniker Perelman beskriver är att de strävar till att förändra existerande tolkningar och betydelser. Det intressanta är emellertid inte ställningstagandena som sådana utan de förhållanden de skapar.⁵⁶ Man kan till exempel tänka sig att en talare försöker övertyga publiken om rättfärdigheten i en viss planerad aktion genom att använda sig av det metaforiska uttrycket "vi sitter i samma båt" för att påverka åhörarnas tankar i en sådan riktning där det inte finns några alternativ till den föreslagna handlingslinjen. Ett dylikt förfaringssätt skapar oftast en konflikt mellan talaren och speciellt de presumtiva motståndarna till förslaget.

Perelmans implicita politik - uppfattning: uppsummering

Var placerar då Perelman retoriken i förhållande

53 Perelman (1971), s. 190-192.

54 Rosengren (1998a), s. 140. Perelman (1971, kapitel 3) skiljer här mellan tre associativa tekniker; de kvasilogiska argumenten, argument som baseras på verklighetens struktur samt argument som strukturerar verkligheten.

55 Perelman (1971), s. 415-419 och Rosengren (1998a), s. 150. Jämför Paaajaste (1998), s. 204.

56 Jämför Palonen (1988), s. 33

till den platoniska och den sofistiska uppfattningen? Det finns vissa likheter mellan sättet Perelman använder sig av begreppet *doxa* som måttstock för argumentens giltighet och det synsätt Kallikles använder sig av i Platons dialog *Gorgias*. Ska detta tolkas som att Perelmans retorikuppfattning ligger nära den sofistiska uppfattningen? Crosswhite menar att detta vore att dra fel slutsats. Enligt honom finns i den nya retoriken en etisk underton som delvis ifrågasätter huruvida publiken överhuvudtaget borde övertygas med argument eller inte. Enligt Crosswhite betonar Perelman en strävan efter "det goda och allmänna bästa" istället för en sofistisk strävan att enbart vara effektiv i argumentationen.⁵⁷

Perelman is convinced that freedom and reason – ways of being human – are understood best as ethical and rhetorical projects motivated by hope, rather than as metaphysical and logical projects grounded in futile attempt at certain knowledge.⁵⁸

Perelman koncentrerar sig, enligt Crosswhite, på vissa moderna förhoppningar – etiska förhoppningar – utan att ansluta sig till eller fortsätta i riktning med den moderna essentialismen och rationalismen.

Sammanfattningsvis kan således konstateras att det finns en rad politiskt relevanta dimensioner i Perelmans nya retorik, men att dessa inte framgår vid en allmän läsning av hans texter. Vid en politisk närläsning finner man dock ett antal dimensioner vilka kan tolkas som politiska i den meningen att de problematiserar frågor som är av stort intresse för den politiska teorin och forskningen. Det förefaller dock som om man utgående från en närläsning av den nya retoriken kan sluta sig till att Perelmans syn på det politiska utgör en slags kompromiss mellan den platoniska utgångspunkten och en sofistisk utgångspunkt. Precis som den nya retoriken innehåller såväl filosofi och element av en so-

fistisk hållning, verkar Perelman, åtminstone underförstått, tillmäta det politiska samma kvaliteter.

En dylik politiserande tolkning av den nya retoriken är givetvis begränsad på många sätt och kan därtill tolkas som heretisk i den meningen att den för Perelmans retorik utanför dess ursprungliga domäner och utsätter den för, vad som kan tyckas vara, främmande kategoriseringsförsök. Hur det än må förhålla sig med denna sak, menar vi att dylika politiska närläsningar av Perelmans texter kan fungera som heuristiska redskap med vilkas hjälp man dels breddar den inomretoriska kunskapen, dels problematiserar förhållandet mellan retoriken och andra vetenskapsområden.

Skinner, retorik och språkliga handlingar

Ungefär vid samma tidpunkt som Perelman utvecklade sin nya retorik började Skinner, som en av de första politiska teoretikerna, intressera sig för de möjligheter som Austins talaktsteori medför för den historiska argumentationsanalysen och retoriken. Skinner har sedermera utvecklat ett eget forskningsparadigm som vänder sig mot såväl textualism som en sociologisk, non-lingvistisk contextualism.⁵⁹

The intentionality and performative nature of political actions emphasizes the significance of performative 'moves' themselves, which are 'devaluated' by the 'functionalistic' or processual language of sociology.⁶⁰

Istället för att använda sig av ett klassiskt retoriskt språkbruk (såsom de klassiska troperna samt den aristoteliska triaden *ethos*, *pathos* och *logos*) använder Skinner en egen vokabulär som är nära sammankopplat med Austins talaktsteori.

Skinner betecknar själv dock inte sin forskning som retorisk, men kan alltså betraktas som

57 Crosswhite (1989), s. 162

58 Crosswhite (1995), s. 140

59 Skinner (1988c), s. 30.

60 Palonen (1997a), s. 64.

representant för "rhetorical turn" i den politiska teorin.⁶¹ Att han själv inte karakteriserar sin approach som retorisk, utesluter dock inte att det i hans texter, speciellt i den senare produktionen, finns en hel del intressant att hämta för en retoriker.⁶² Skinners specialområde består av den politiska teorin och retoriken under medeltiden fram till 1600-talet, vilket är föremålet för hans huvudverk *The Foundations of Modern Political Thought* (1978). Det kännetecknande för Skinner är att han riktar större intresse mot själva språkanvändningen, *parole*, istället för språkets struktur, *langue*.⁶³ Speciellt gäller detta sätten på vilka politiska handlingar legitimeras. Som exempel på detta beskriver Skinner bland annat hur de olika parterna i det engelska inbördeskriget använde Vilhelm Erövrarens landstigning som utgångspunkt för att legitimera sin egen konstitutionella kamp.⁶⁴ I sin nyare produktion intresserar sig Skinner däremot för utvecklingen av *ars rhetorica* och *scientia civilis*, samt receptionen av retoriken i 1500- och 1600-talens England och hur den retoriska traditionen påverkat engelska filosofer som exempelvis Thomas Hobbes.⁶⁵

Den innovativa ideologen

Det mest intressanta i Skinners program, som vi ser det, är emellertid hans teori om lingvistisk handling och legitimering. Skinner beskriver sålunda ett antal olika strategier, taktiker och tekniker som en aktör kan använda för att påverka språkbruket och således även de uppfattningen av de fenomen man använder språket till att beskriva.⁶⁶ Detta kallar Skinner den *innovativa ideologens* uppgift:

[...] the task of the innovating ideologist is

61 Palonen (1997a), s. 62.

62 Som exempel kan nämnas Skinner (1996).

63 Palonen (1997a), s. 65.

64 Skinner (1965)

65 Skinner (1996)

66 Skinner (1988a) och Skinner (1988b)

a hard but an obvious one. His concern, by definition, is to legitimate a new range of social actions which, in terms of the existing ways of applying the moral vocabulary prevailing in his society, are correctly regarded in some way untoward or illegitimate. His aim must therefore be to show that a number of existing and favourable evaluative-descriptive terms can somehow be applied to his apparently untoward actions. If he can somehow perform this trick, he can thereby hope to argue that the condemnatory descriptions which are otherwise liable to be applied to his actions can in consequence be discounted.⁶⁷

Aktören, eller den innovativa ideologen, strävar alltså efter att anpassa argumentet till sin publik, men själva poängen i denna språkliga handling är att *perform a trick*, det vill säga att använda språkets mångtydighet för att skapa nya betydelser. Men Skinner visar även att argumentationen kan tjäna det motsatta syftet, nämligen att förhindra att nya sätt att beskriva ett tillstånd eller en handling får fotfäste och hotar den existerande ordningen.

Any apologist will need to be able to show that these unfavourable characterizations can in some way be defeated or at least overridden. One of the main ideological tasks for such an apologist will thus be to discover how such a reevaluation may be achieved.⁶⁸

Skinners intresse förefaller således vara starkare förknippat med vilka intentioner en aktör har med sina språkhandlingar än vilka dess deras effekter är. Vidare intresserar han sig överhuvudtaget inte för frågor som berör sanning eller universalitet i argumentationen. Att finna fram till den historiska identiteten hos en text ger nämligen, enligt Skinner, inga garantier för att man registrerar författarens sanna intentioner.

67 Skinner (1988a), s. 112.

68 Skinner (1973), s. 302.

Poängen med Skinners tillämpning är däremot att utgå från de historiska författarnas självuppfattning och deras uppfattningar av vad de gjorde i en viss situation.⁶⁹

It is perhaps needless to add that I am not pleading for historians to re-enact or to re-create the experience of being a Roman historian, Renaissance demonologist or any other such alien creature. I am only pleading for the historical task to be conceived as that of trying so far as possible to think as they thought and see things in their way. What this requires is that we should recover the concepts they possessed, the distinctions they drew and they followed in their attempts to make sense of their world.⁷⁰

Vi har här att göra med ett nominalistiskt synsätt som inte vill värdera det förgångna utifrån nutidens premisser, utan som vill använda historien som ett medel att demonstrera relativiteten och oförutsägbarheten (det kontingenta) i den nutida språkanvändningen och den nutida retoriska praktiken.⁷¹ De texter som föreligger är inte, enligt Skinner, intressanta på grund av sin sanningshalt (eller avsaknad därav) utan på grund av sin betydelseförändrande roll.

To put it another way, there is a sense in which we need to understand why a certain proposition has been put forward if we wish to understand the proposition itself. We need to see it not simply as a proposition, but as a move in argument. So we need to grasp why it seemed worth making that precise move; to recapture the presuppositions and purposes that went into the making of it.⁷²

Av detta kan vi se att Skinner, liksom de antika sofisterna, inte är intresserad av den giltighet eller sanningshalt som texter har, löst ryckta ur

sina politiska och retoriska sammanhang. Istället är det själva handlingen, förändringen, som är det intressanta.⁷³ Detta kan tolkas som att Skinners syn på politik ligger mycket nära den som den sofistiska traditionen förespråkar. Denna koppling uppmärksammas även bland annat av Barbara Cassin.⁷⁴ Enligt Cassin har det sofistiska ifrågasättandet av distinktionen mellan ord och ting, mellan retorik och sanning, vissa politiska konsekvenser. För henne är den politiska retoriken *d'abord et avant tout une performance*,⁷⁵ och hon menar att det typiska för retoriken i det politiska livet är att dualismen mellan verklighet och uttrycksform försvinner.⁷⁶ Detta innebär således att Skinners retorikuppfattning kan anses företräda en sofistisk syn på förhållandet mellan retorik och politik, eftersom han i första hand intresserar sig för den enskilda aktörens val av retoriska tekniker, handling och försök att legitimera ett nytt språkbruk. Man kan på sätt och vis tolka detta som att betydelsen av en språkhandling, enligt Skinner, hänger samman med hur profilerad och provokativ den är till sin karaktär.⁷⁷

En annan central fråga i Skinners teori är att han menar att det avgörande i historiska och retoriska textanalyser är hur man behandlar texterna; huruvida man betraktar texter i sig eller texter i ständig växelverkan med sin egen (språkliga) kontext. Skinner väljer det senare-nämnda synsättet:

We can hardly claim to be concerned with history of political theory unless we are prepared to write it as a real history – that is, as the record of an actual activity, and in particular as the history of ideologies.⁷⁸

Han menar att man bör ta hänsyn till det samtida politiska språkbruket när man analysera historiska texter. Han försöker således undvika att de

69 Palonen (1997a), ss. 66-67.

70 Skinner (1988d), s. 252.

71 Palonen (1997a), s. 67.

72 Skinner (1988d), s. 274.

73 Palonen (1997a), s. 69.

74 Cassin (1995).

75 Cassin (1995), s. 237.

76 Cassin (1995), s. 268.

77 Palonen (1996), s. 145

78 Skinner (1988a), s. 99

fenomen som beskrivs i historiska texter betraktas såsom eviga och oberoende av den sociolinguistiska kontexten, något han menar är vanligt inom den idéhistoriska traditionen. Skinner vill alltså på detta sätt garantera att den retoriska analysen ger en så full förståelse som möjligt av den historiska betydelse som en text eller händelse har.

Skinner's retoriska situation

Vi går nu över till att se hur Skinner föreställer sig den retoriska situationen. Som vi sett använder han ett ganska utpräglat aktörsperspektiv som förkroppsligas med hjälp av den *innovativa ideologen*. Det är dock fråga om aktörskonstruktion som omfattar både enskilda, urskiljbara aktörer och mera obestämda aktörer.⁷⁹ Det finns följaktligen även en publik som aktören riktar sig till. Publikkonstruktionen är dock inte lika tydlig hos Skinner som exempelvis hos Perelman, och kommer kanske främst till uttryck genom de hänvisningar han gör till den normativa vokabulären i ett visst samhälle under en viss historisk tidperiod:

[A]n understanding of the intended force of the utterance will thus depend on some prior knowledge of the nature and strength of the conventions governing the distinctions, regarded as appropriate in the given situation and society, between more public and more private utterances.⁸⁰

Vid sidan av en samtida publik, pekar Skinner även på möjligheten att rikta sig till flera alternativa framtida publik; det vill säga att "appeal at the same time to a future or more remote audience".⁸¹

Relationen mellan aktör och publik uttrycks långt i termer av makt och möjligheten till för-

ändring. För att dessa båda skall vara möjliga, krävs legitimitet. Legitimeringen framstår hos Skinner som en fråga om en retoriskt konstruerad legitimitet, exempelvis en legitimitet som bygger på lag, tradition eller karisma.⁸² Här finns sålunda en klar likhet mellan Skinners lingvistiska handlingsteori och Webers teori om social handling och legitimitet.⁸³ Politik har följaktligen med konflikt och kamp att göra – och oftast inom oförutsägbara (kontingenta) ramar. Retorikens roll kan således sägas vara att få maktförhållanden, eller i försök att ändra dessa, att framstå som legitima. Legitimiteten är emellertid i sin tur beroende av allmänhetens, eller publikens, acceptans. För att politiska förhållanden eller handlingar skall uppfattas som legitima, bör aktören ständigt vara kapabel att argumentera, att få publiken övertygad om det legitima i det aktuella förhållandet eller handlingen. Om han inte lyckas med detta, kan legitimiteten när som helst gå förlorad. Här ser man tydligt att Skinners bild av den politiska retoriken är präglad av själva övertygandet, av möjligheten att skapa legitimitet. Det kan således sägas finnas en viktig skillnad mellan Skinners retorikuppfattning och en sådan uppfattning som förespråkar någon form av universalitet i den retoriska verksamheten.⁸⁴

Den normativa vokabulären och språkliga förändringsstrategier

Sättet på vilket Skinner fogar samman retoriken, den weberianska politikuppfattningen och talaktsteorin kommer bäst till uttryck i resonemanget om samhällets lingvistiska konventioner och de språkliga manövrer som en aktör ("den innovativa ideologen") kan göra för att påverka språkbruket.⁸⁵ Med lingvistiska konventioner

79 Det skymtar, speciellt i Skinners tidigare texter, även en till synes obestämd agent i form av den historiska utvecklingen.

80 Skinner (1970), s. 134

81 Skinner (1970), s. 134

82 Se Pekonen (1996), s. 100.

83 Se exempelvis Weber (1973) och Weber (1980).

84 Pekonen (1996), s. 101.

85 Skinner (1978), s. xii-xiii, Skinner (1988a), s. 107 och Skinner (1999), s. 67.

kan förstås en normativ vokabulär som gäller för en viss epok eller tidsperiod. Här ser vi en uppenbar likhet med Perelman⁸⁶, och speciellt med den poststrukturalistiska och socialkonstruktivistiska uppfattningen, enligt vilka språkbruket och språkets symboliska funktion står i direkt relation till olika språkliga konventioner eller diskursiva formationer.⁸⁷

Skinner anger tre olika sätt på vilka en term erhåller betydelse (*meaning*). För det första får den betydelse genom sitt applikationsområde, det vill säga inom vilket område den normalt används (*range*). En term kan även erhålla betydelse genom att man bestämmer dess applikationskriterier, vilket innebär att man fastslår vilka fenomen termen skall beteckna (*range of reference*). Det tredje sättet är att termen tillskrivs en värderande funktion, det vill säga att den utöver att beskriva ett fenomen även tillmäter detta ett värde (*range of attitudes*).⁸⁸ Det sistnämnda innebär, enligt Skinner, att bestämma termens språkaktspotential: "to know what type of speech-acts the word can be used to perform".⁸⁹

En "innovativ ideolog" som vill förändra termernas betydelse i den normativa vokabulären med avsikt att legitimera en politisk handling eller ett förhållande, kan använda två typer av strategier. För det första kan han försöka förändra termernas vedertagna språkaktspotential, det vill säga deras värdeladdning. Detta utmanar motståndarna att ompröva sin egen uppfattning om termens värdeladdning och således även sin inställning till den handling eller det förhållande som aktören beskriver.⁹⁰ För det andra kan han försöka förändra applikationskriterierna för vissa etablerade och positivt laddade termer, så att dessa även inrymmer den handling eller det

förhållande som aktören vill legitimera. På detta sätt överförs den etablerade och positiva värdeladdningen till aktörens handlingar.⁹¹

Den förstnämnda strategin innehåller två olika taktiker. Den första är att försöka introducera helt nya termer med positiv laddning, endera genom att helt enkelt lansera nya termer utifrån vedertagna principer och använda dessa för att beskriva (och därmed legitimera) sina egna handlingar, eller att göra neutrala beskrivningar mera positivt laddade med hjälp av metaforiska utvidgningar av användningsområdet och använda dessa för att legitimera.⁹² Den andra taktiken innebär att man varierar användningsområdet för sådana språkakter som vanligen utförs med hjälp av negativa evaluativt-deskriptiva termer. Detta genom att endera försöka neutralisera termer som vanligen uttrycker ogillande,⁹³ eller att försöka svänga om språkaktspotentialen i de negativa termerna så att de istället får en positiv laddning.⁹⁴ Dessutom kan man här tänka sig även en tredje och ganska enkel möjlighet, nämligen att sluta använda termer som beskriver icke-önskvärda fenomen eller tillstånd.⁹⁵

Att Skinner ser legitimeringen av en viss handling eller ett förhållande som en retorisk fråga, exempelvis i betydelsen att vara beroende av publikens godkännande, framgår av följande citat:

I have implied that the sole motive for offering an ideological description of one's untoward social actions will normally be to legitimate them to others who may have doubts about their legality or morality.⁹⁶

Denna syn på legitimeringen som en retorisk verksamhet har sina rötter i Webers klassiska texter om legitimitet, enligt vilka makt, politisk

86 Exempelvis Perelman (1971), s. 513.

87 Se exempelvis Foucault (1972).

88 Skinner (1988b), s. 121-122. Jämför med Palonen (1996), s. 152.

89 Skinner (1988b), s. 122.

90 Skinner (1988a), s. 113

91 Skinner (1988a), s. 115

92 Skinner (1988a), s. 114

93 Skinner 1988a, 114

94 Skinner (1988a), s. 114-115

95 Skinner (1988b), s. 128-129

96 Skinner (1988a), s. 110.

styrning och legitimitet skall förstås som möjligheter till handling (*chance*), inte som fakta eller realiteter.⁹⁷ Skinner kopplar detta samman med de språkliga konventionerna i samhället. Sålunda får sådana termer som "perform an evaluative as well as a descriptive function in the language" en central roll såsom retoriska redskap för övertygande.

Skinner och det politiska: uppsummering

Man kan med utgångspunkt i vår närläsning av Skinners mer austinianskt färgade retorikuppfattning med specifika historiska referenser sålunda dra slutsatsen att vi här har att göra med en ganska annorlunda syn på det politiska än hos Perelman. Kopplingen till det politiska är ständigt närvarande och utgör en viktig utgångspunkt för teorin om lingvistisk handling. Det centrala i Skinners syn på den politiska retoriken är själva handlingen, förändringen och strävan att legitimeras. Skinners retorik är alltså i grunden en teori om språklig handling, där språket fungerar som ett redskap för att skapa legitimitet. Om detta sker med förnuftiga eller giltiga argument eller inte är för Skinner en bisak, det intressanta är själva övertygandet, effektiviteten. Detta placerar sålunda Skinners syn på retorik väldigt nära den sofistiska polen.

Man kan säga att Skinners uppfattning av den politiska retoriken utgör ett weberianskt, nominalistiskt färgat, synsätt, där det centrala är aktören, konflikten och handlingen samt den betydelse som de språkliga konventionerna har för språkbruket. Han beskriver således retoriken ur en pragmatisk synvinkel, där det viktigaste bidraget kanske framför allt är det sätt på vilket han beskriver språkets meningsstruktur och sätten på vilka man med språkhandlingar kan förändra synen på fenomen i samhället.

⁹⁷ Weber (1980), s. 122-124. Jämför med Palonen (1997a), s. 69.

Avslutande kommentarer

Vi kan avslutningsvis konstatera att vi har att göra med två retoriska teorier som leder frågan om retorikens väsen bortom en allmän diskussion om vältalighet och stilfrågor. Medan Perelman utgår från den klassiska retorikens konflikt mellan filosofi och sofism, använder Skinner retorik som perspektiv både på begreppshistoriska frågor och på politisk teori. Retorik är sammankopplad med moderna teorier om språkhandling och legitimitet.

Vilken är då den bild som ges av den politiska retoriken? Vad Perelmans nya retorik beträffar, förefaller det ganska klart att den politiska retoriken anses ligga väldigt nära den sofistiska uppfattningen. Perelman verkar således koppla samman den politiska retoriken med manipulering och menar att detta i och för sig är retorisk verksamhet, men att denna ligger långt borta från och är ovärdig filosofins metoder. Hos Skinner framträder däremot förhållandet till det politiska på ett mera explicit sätt och manipuleringen utgör en central utgångspunkt för hela hans teori om lingvistisk handling och därigenom även för hans retoriska uppfattning. Vi har även sett hur Skinner bygger upp sin teori utifrån en weberiansk, nominalistiskt präglad, politikuppfattning, där det centrala är hur man med hjälp av språkets performativa funktioner kan legitimeras vissa förhållanden och handlingar.

Av detta kan man dra slutsatsen att den antika bilden av politikens retorik fortfarande verkar hålla i sig. Både Perelman och Skinner verkar tillskriva den politiska retoriken i första hand en övertygande funktion. Politisk retorik kännetecknas sålunda i första hand av förmågan att kunna övertyga en publik om det nödvändiga eller det förnuftiga i exempelvis en politisk åtgärd. Frågan om vad som är det allmänna bästa i politiken får dock en undanskymd roll. Hos Perelman hänger detta samman med att hans argumentationsteori är en allmän teori om språkbruk och inte specifikt behandlar den poli-

tiska retoriken. Han intresserar sig visserligen för dessa frågor på ett allmänt plan, men noterar att dessa frågeställningar inte äger samma relevans i politiken som inom filosofin. Man kan dock ana att Perelman, liksom för retoriken överlag, låter den rådande *doxan* vara kriteriet för vad som kan anses rätt och förnuftigt inom en viss politisk diskurs. Skinner, å sin sida, verkar däremot helt lämna dessa frågor obeaktade och nöjer sig med att undersöka hur de språkliga konventionerna påverkar det sätt vi uppfattar fenomen och hur vi med hjälp av språket kan förändra dessa uppfattningar. Medan Perelman tar ställning till hur man i allmänhet skall kunna bedöma giltigheten och således värdet i en argumentativ verksamhet, intresserar sig Skinner för hur språket kan användas för legitimering.

Detta skall dock inte tolkas som att frågor om det allmänna bästa och sanning helt skulle sakna betydelse i den politiska retoriken. Det verkar föga troligt att politiken överhuvudtaget skulle kunna överleva utan någon inneboende bild av det allmänna bästa eller vad som är sanningen i en viss samhällsfråga. Men då det är fråga om politik finns det sällan några objektiva sanningar att ty sig till. Istället tjänar olika kollektiva uppfattningar, såsom exempelvis politiska ideologier, som ramar för den politiska diskursen. Vi har således att göra med sanningar och bedömningar av det allmänna bästa som görs och blir möjliga endast genom att det finns någon form av kollektiv tolkningsram eller värdegrund som aktörerna kan återropa.

Perelmans och Skinners teorier kan sammanfattningsvis, trots sina skillnader i utgångspunkt och ansats, sägas bekräfta bilden av politisk retorik som en i det närmaste sofistisk verksamhet. Detta innebär för den sakens skull inte att de förkastar denna form av retorik. Tvärtom lyfter Skinner det sofistiska som den grundläggande utgångspunkten i sin teori, som ett karakteristikum för det politiska, medan Perelman visserligen menar att övertygande och manipulering är centrala retoriska aktiviteter men samtidigt vär-

derar dessa betydligt lägre än det rationella och förnuftiga resonemanget värdigt en filosof.

Perelmans nya retorik och Skinners retoriska läsning av hur vissa teser använts i argumentationen är således i grunden två helt olika projekt. Man kan finna vissa likheter i deras syn på övertygandets och manipuleringens roll i den politiska retoriken, men samtidigt ser vi även att det finns grundläggande skillnader i hur de värderar dessa element. Dessa skillnader torde långt kunna förklaras av de olika utgångspunkter och ansatser som de bägge synsätten använder.

Man kan avslutningsvis konstatera att politisk retorik utgör en kommunikativ verksamhet som hos Perelman och Skinner förstås som handlingar och där de viktigaste elementen är den växelverkan som råder mellan aktör och publik, de teser och argument som används för att övertyga motståndaren och den kontext som omsluter den retoriska verksamheten. Detta innebär att de i det stora hela verkar acceptera en bild av den politiska retoriken som betonar dess övertygande funktion. Retoriken dikteras således långt av mänskliga, föränderliga villkor och måste därför ställas i relation till och värderas utifrån den *doxa* som omsluter den retoriska situationen. Man kan också uttrycka retorik som det möjligas konst, vilket betonar sambandet mellan *doxa*, aktör och publik vad beträffar politiska intentioner när man lägger fram olika argument som avser stödja vissa teser. Eller för att återvända till dispyten mellan Sokrates och Kallikles; vår granskning av Perelmans och Skinners tankar om förhållandet mellan retorik och politik verkar stöda tanken att Kallikles faktiskt hade en poäng i vad han sade om retoriken i *vita activa*. Att se den retoriska verksamheten som en del av en föränderlig värld där sökandet efter den yttersta sanningen måste träda tillbaka för frågan om vad som enligt den rådande *doxan* kan anses vara förnuftigt och rättrådigt, verkar vara överensstämmande med Perelmans och Skinners synsätt, men skulle däremot nog vara en allt för motbudande tanke för Platon.

Litteratur:

- Arendt, Hanna (1998): *Människans villkor: Vita Activa* (orig. *The Human Condition: Vita Activa*). Daidalos, Göteborg.
- Ball, Terence (1988): *Transforming Political Discourse*. Blackwell, Oxford.
- Cassin, Barbara (1995): *L'effet sophistique*. Gallimard, Paris.
- Crosswhite, James (1989): "Universality in Rhetoric: Perelman's Universal Audience", i: *Philosophy and Rhetoric*, vol. 22, nr. 3, s. 157-173.
- Crosswhite, James (1995): "Discussion Note. Is There an Audience for this Argument? Fallacies, Theories, and Relativisms", i: *Philosophy and Rhetoric*, vol. 28, nr. 2, s. 134-145.
- Edelman, Murray (1977): *Political Language. Words That Succeed and Policies That Fail*. Academic Press, New York.
- Eemeren, Frans H. van & Rob Grootendorst (1995): "Perelman and the Fallacies", i: *Philosophy and Rhetoric*, vol. 28, no. 2, s. 122-133.
- Foucault, Michel (1972): *The Archaeology of Knowledge* (orig. *L'Archéologie du Savoir* [1969]). Routledge, London.
- Jørgensen, Charlotte (2000): "Hvem bestemmer hvad der er god retorik", i: *Rhetorica Scandinavica*, nr. 15, s. 34-48.
- Hellspong, Lennart (1999): "Den demokratiska dialogen. Om förhållande mellan talarkonst och folkstyre i ljuset av några retoriska begrepp", i: *Rhetorica Scandinavica*, nr. 12, s. 18-42.
- Paajaste, Kai (1998): "Parlamentarismen som partiskhetens inkarnation. En analys av Sveriges politiska debatt 1900-1920", i: *Politiikka* 40, nr. 3, s. 197-211.
- Palonen, Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino, Hämeenlinna.
- (1996): "Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria", i: Palonen, Kari & Hiikka Summa (red.): *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, s. 137-159. Vastapaino, Tampere.
- (1997a): "Quentin Skinner's rhetoric of conceptual change", i: *History of the Human Sciences*, vol. 10, no. 2/1997 (May), s. 61-80.
- (1997b): "Argumentin politiikka. Chaïm Perelmanin retoriikan implisiittisestä politiikkakäsityksestä", i: Palonen, Kari: *Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*, ss. 75-95. SoPhi, Jyväskylä.
- (1999): "Rhetorical and temporal perspectives on conceptual change. Theses on Quentin Skinner and Reinhard Koselleck", i: *Finnish Yearbook of Political Thought*, vol. 3/1999, s. 41-59.
- Pekonen, Kyösti (1996): "Elävä metafora antiautoritaarisen karisman retoriikkana", i: *Politiikka* 38, nr. 2, s. 98-110.
- Perelman, Chaïm & Lucie Olbrechts-Tyteca (1971): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation* (orig. *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique* [1958]). University of Notre Dame Press, Notre Dame/London.
- Perelman, Chaïm (1984): "The New Rhetoric and the Rhetoricians: Remembrances and Comments", i: *Quarterly Journal of Speech* 70, s. 188-196.
- Perelman, Chaïm (1989): *Rhétoriques*. Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles.
- Perelman, Chaïm (1996): *Retoriikan valtakunta* (orig. *L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation* [1977]). Vastapaino, Tampere.
- Ramirez, José Luis (2000): "Retorik och konsten att inte säga", i: *Rhetorica Scandinavica*, nr. 13/2000, s. 62-72.
- Rosengren, Mats (1998a): *Psychagogia. Konsten att leda själar. Om konflikten mellan retorik och filosofi hos Platon och Chaïm Perelman*. Symposion, Stockholm.
- (1998b): "Doxa och den nya retorikens kunskapsyn", i: *Rhetorica Scandinavica*, nr. 8/1988, s. 10-17.
- Sigrell, Anders (2000): "Orden förpliktat", i: *Rhetorica Scandinavica*, nr. 14/2000, s. 64-71.
- Skinner, Quentin (1965): "History and Ideology of the English Revolution 1642-1660", i: *The Historical Journal*, vol. 8, ss. 151-178.
- (1970): "Conventions and the understanding of speech acts", i: *Philosophical Quarterly*, vol. 20 (1970), s. 118-138.
- (1973): "The Empirical Theorists and their Critics: A Plague on Both Their Houses", i: *Political Theory*, 1/1973, s. 287-304.
- (1978): *The foundations of modern political thought. Volume I: The Renaissance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- (1988a): "Some problems in the analysis of political thought and action", i: Tully, James (red.): *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*, s.97-118. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- (1988b): "Language and social change", i: Tully, James (red.) *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*, s. 119-132. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- (1988c): "Meaning and understanding in the history of ideas", i: Tully, James (red.) *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*, s. 29-67. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- (1988d): "A reply to my critics", i: Tully, James (red.) *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*, s. 231-288. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- (1996): *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Skinner, Quentin (1999): "Rhetoric and conceptual change", i: *Finnish Yearbook of Political Thought. Conceptual Change & Contingency*, vol. 3/1999, s. 60-73. SoPhi, Jyväskylä.
- Summa, Hilikka (1996): "Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus", i: Palonen, Kari & Hilikka Summa (red.): *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, s. 51-83. Vastapaino, Tampere.
- Tully, James (1988): "Overview" i: Tully, James (red.): *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*, s. 3-6. Princeton University Press, Princeton N.J.
- Weber, Max (1973 [1913]): "Über einige Kategorien der verstehenden Soziologie", i: Weber, Max: *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, s. 427-474. Mohr, Tübingen.
- (1980 [1923]): *Wirtschaft und Gesellschaft*. Mohr, Tübingen.
- (1977): "Politik som yrke", i: Weber, Max: *Vetenskap och politik* (orig. *Politik als Beruf* [1919]), s. 40-95. Göteborg, Argos.